

Knjiga dr. Janka Prunka je pomemben prispevek k prikazu naše politične misli v odločilnih zgodovinskih trenutkih in nam nudi obilico znanih, kot tudi manj znanih podatkov. »Knjižnica« revije oziroma Društva 2000 si je z njo na odmeven način utrla pot v slovensko zgodovinopisje. Upamo, da bodo temu prvencu sledili podobno uspeli naslednji »bratje«. Enega izmed njih je nekako predlagal avtor knjige sam, ko je v sklepnih mislih naglasil, da bi mogla posebna nova študija pojasniti, kako se je v federativni ljudski ter nato socialistični Jugoslaviji uveljavljala slovenska svoboda ter razvijal narodni program.

Andrej Vovko

Karin Maria Schmidlechner, *Die steirischen Arbeiter im 19. Jahrhundert, Materialien zur Arbeiterbewegung Nr. 30*. Europa Verlag, Wien 1983, 394 str.

V seriji publikacij Ludwig Boltzmann Instituta für Geschichte der Arbeiterbewegung je kot 30. zvezek izšla disertacija Karin Marie Schmidlechner, ki obravnava začetno razdobje delavskega gibanja na Štajerskem do leta 1900. V seriji *Materialien zur Arbeiterbewegung* je v desetih letih izšla že vrsta publikacij o različnih vprašanjih iz zgodovine delavskega gibanja, publikacij, ki so zapolnile marsikakšno vrzel v dosedanjem vedenju o različnih vidikih zgodovine delavskega gibanja, čeprav ne izključno in samo delavskega gibanja, in s katerimi je zlasti historiografija o delavskem gibanju zelo dostojno predstavljena.

Štajerski delavci v 19. stoletju je doktorsko delo, s katerim je Schmidlechnerjeva 1980 promovirala sub auspiciis praesidentis in že sam ta podatek precej pove. To delo je tudi rezultat neke preusmeritve v proučevanju zgodovine delavskega gibanja v Avstriji, in sicer v tem smislu, da gredo zdaj v dobršni meri raziskave iz centra, z Dunaja, na regionalni in pokrajinski nivo. To novo regionalno zgodovinopisje se seveda razlikuje od tradicionalnega deželnega zgodovinopisja. Na ta način se veliki politični dogodki raziskujejo na majhnem prostoru in zgodovina postaja manj abstraktna, odkrivajo se nove regionalne identitete. Na mnogonacionalnem ozemlju nekdanje habsburške monarhije, kjer so različni narodi in različni sloji družbe imeli zelo različne sisteme norm in vrednotenj, ki so se v zadnjem stoletju zaradi usodnih zgodovinskih dogajanj zelo spreminjale, so takšne raziskave zelo zanimive in rezultati imajo lahko odmevnost tudi v mednarodnem merilu. Žal druge nasledstvene države v tem oziru ne sledijo avstrijskemu zgodovinopisju delavskega gibanja, predvsem v proučevanju vsakdanjega življenja in delavske kulture. Zlasti na nacionalno mešanem ozemlju pa bi takšne raziskave dale zagotovo povsem nove poglede in spoznanja. V proučevanju delavskega gibanja posameznih dežel so doslej že izšla dela o začetkih delavskega gibanja in delavskega razreda za Salzburško, Zgornjo in Spodnjo Avstrijo, Dunaj, zdaj pa je takšno raziskavo opravila tudi Schmidlechnerjeva za Štajersko.

Avtorica je knjigo razdelila na štiri večja poglavja: industrializacija na Štajerskem, delavski vsakdan štajerskih delavcev v industriji med leti 1875

in 1890, emancipacija delavcev in avstrijsko delavsko gibanje. Temu sledijo še viri in literatura, nekaj primerov o delovnih pogojih v tovarnah, imensko in krajevno kazalo, v začetku pa je spremno besedo napisal Helmut Konrad.

V prvem poglavju je pregledno opisana industrializacija na Štajerskem, rast prebivalstva, industrijskega prebivalstva posebej, nekoliko podrobneje so obdelane bolj pomembne industrijske panoge kot rudarstvo, papirna industrija, steklarstvo, omenjena je socialna stratifikacija, delo otrok ipd. Poglavje je napisano na podlagi uradnih statističnih publikacij in pa literature, ki pa je izključno nemška, slovenski avtorji se ne pojavljajo, kar je seveda velika škoda kljub temu, da je razumeti nepoznavanje jezika. Že takoj je omeniti, da avtorica obravnava celotno nekdanjo kronovino Štajersko, kar je pohvalno, saj se prav slovenska historiografija s tem ne more pohvaliti. Vseeno pa je očitati, da Schmidlechnerjeva zamolči Slovence, še več nastopajo kar kot windische, npr. na str. 101, windische Bergmannsfrauen, windische Bergleute, pri čemer gre za znano in močno kolonijo slovenskih rudarjev v Seegrabnu. Ne mislim sicer, da avtorica to počenja iz kakšnega posebnega namena, vendar pa lahko vsak nekoliko nacionalno bolj občutljiv bralec, ki se spozna na razmere na nekdanjem Štajerskem, to občuti neprijetno in kot nepriznavanje obstoja dveh narodov. K temu bi tudi dodal, da se mi zdi neustrezno, da avtorica ni vsaj v oklepaju navedla slovenskih imen za kraje, ki v virih sicer res nastopajo samo nemško, vendar so danes ostala ta imena res le še v virih. Zaradi neupoštevanja slovenske literature so nekatera njena spoznanja v tem poglavju o gospodarskem razvoju tudi manj popolna, kot bi lahko bila, saj je prav na področju rudarjenja na Štajerskem relativno veliko raziskav v slovenski historiografiji. Drugo poglavje se precej obsežno ukvarja z vsakdanjim življenjem štajerskih industrijskih delavcev med leti 1875—1890, pri čemer ni prav jasno, zakaj si je avtorica za začetek izbrala leto 1875, torej ne vključuje časa prvega vzpona delavskega gibanja po letu 1868. Obdelane so v tem poglavju razmere na delovnem mestu, poklicne bolezni, nezgode na delovnem mestu, možnosti prehrane ob delu, skrb za delavčevo zdravje, delovni čas, mezde, stanovanjske razmere, stanovanja, družinski proračun, oblačilne navade, družinsko življenje, prosti čas, delavska zaščitna zakonodaja, odnos cerkve do socialnega vprašanja. Pomemben se mi zdi poudarek, da je bila avstrijska socialna zakonodaja samostojna, ne pa prevzeta od nemške, za slovenski del Štajerske pa bi rekel, da ne drži misel, da je bila socialna antipatija klera pogojena iz dejstva, da je duhovščina izhajala iz srednjega sloja, ker vsaj za slovensko to ne velja, ker je izhajala pretežno iz nižjih slojev. Tudi tukaj bi se dalo napraviti zanimive paralele med nemško in slovensko družino, ki sta vendarle imeli nekoliko drugačne navade in način življenja, kar je avtorica sicer omenila na primeru iz Seegrabna. Seveda je treba tudi pripomniti, da bi tudi ob znanju slovenščine ne mogla vzeti nič v roke, saj tozadevnih raziskav pri nas ni, je pa dovolj podatkov, tudi že v literaturi. Omenja razliko v metodah in s tem v standardu med severom in jugom, ki je bila sorazmerno zelo velika in je zato stalen priliv slovenskih delavcev na sever, kjer so bili večkrat ocenjevani kot pravi stavkokaži nasproti nemškim, saj se jim je glede na razmere položaj že s samim sprejemom na delu bistveno izboljšal glede na prej.

Najobširnejše je tretje poglavje z naslovom Die Emanzipation der Arbeiterschaft, ki obsega 128 strani in obravnava stavkovna gibanja, delavske zdravniške blagajne, podporna društva, konzumna društva, delavska izobraževalna, politična ter strokovna društva. Tu je avtorica zbrala res veliko novih podatkov in osvetlitev, pri čemer seveda ni omenila vseh štrajkov, ampak najbolj pomembne in največje, upoštevala pa je tudi posamezne strokovne organizacije in njihov stavkovni boj. Za veliko stavko zasavskih premogovnikov je v slovenščini že obširna literatura, tako tudi za nekatere druge štrajke, ki jo spet ne pozna. Mimogrede bi jo popravil, da je Hrastnik pri Trbovljah in ne pri Laškem. Med delavskoizobraževalnimi društvi je mariborsko vendar prikazano preveč fragmentarno, saj je bilo zlasti v času Franza Wiesthallerja poleg graškega zagotovo najbolj aktivno na vsem Štajerskem in o čemer piše dovolj obširno in zanesljivo npr. tudi Hans Winterberg v Beiträge für Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, 1965, No 5 v razpravi Die Internationale und die Anfänge der modernen Arbeiterbewegung in der Steiermark. Sicer je poglavje napisano prvenstveno na arhivskem gradivu, kar mu veljavo le dvigne. Zadnje, četrto poglavje ima sicer naslov Die österreichische Arbeiterbewegung, vendar je treba povedati, da gre tu za relacijo med štajerskim delavskim gibanjem z Dunajem kot središčem. Zelo pravilno je prikazan pomen štajerskega, ki je bilo večkrat v teh letih bolj aktivno in tudi drugačno kot na Dunaju, v čeških deželah in drugod. Nekajkrat je bila prav Štajerska središče nemško govorečega delavskega gibanja in to dejstvo se večkrat neupravičeno prezre. Tudi to poglavje temelji večinoma na arhivskih virih. Ob koncu je dodana priloga z nekaterimi primeri delavskih razmer v različnih tovarnah, ki je kar ilustrativna. Seznam virov in literature pa obsega petnajst strani.

Ob koncu naj zapišem, da se je avtorici posrečilo zelo plastično prikazati razmere delavcev na Štajerskem v obravnavanem obdobju, razvoj delavskega gibanja, stavkovna gibanja in delavsko zaščitno zakonodajo. Novih gledanj in podatkov je precej in svoje pripombe, ki pač izhajajo iz dejstva, da sem sam obdelal sicer bolj politično plat delavskega gibanja na spodnjem Štajerskem, nočejo in ne morejo zmanjšati pomena in vrednosti knjige Karin Schmidlechnerjeve, lahko pa bi morda dala vzpodbudo za morebitno kakšno skupno raziskavo te ali podobne problematike.

Franc Rozman

Marko Jenšterle, *Skeptična levica, Znamenja 81*, Založba Obzorja Maribor 1985, 160 strani.

Z naslovom *Skeptična levica* Marko Jenšterle označuje levo usmerjene slovenske intelektualce in študente, ki so prišli v tridesetih letih v spor s koncepti in načeli komunistov predvsem zaradi dvomov v razvoj in politiko prve, dotlej še edine socialistične države.

Da bi tik pred izbruhom vojne partija utrdila in obvarovala svoje vrste pri izbiri sredstev ni bila preveč izbirčna. Ukrepati je bilo treba hitro in temu ustreza so bila tudi sredstva. Odločen obračun z dvomljivci, tudi s tako vpliv-